

УДК 371.71

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.18>

Зоряна УДИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46000

ORCID: 0000-0003-2124-2263

Лілія ШУЛЬГІНА

аспірантка кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46000

ORCID: 0000-0002-6897-3277

Бібліографічний опис статті: Удич, З., Шультіна, Л. (2023). Моніторингове дослідження рівня підготовки соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 125–131, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.18>

МОНІТОРИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО СТВОРЕННЯ ДОСТУПНОГО СЕРЕДОВИЩА В СИСТЕМІ ОТГ

Метою статті є проведення моніторингового дослідження рівня підготовки соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ. Визначено, що для дослідження мотиваційного компонента готовності соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ нами використано валідну методика ТОМ «Тест мотиваційних орієнтацій», розробники: Л. Борджоні, Л. Петіта, К. Барбаранеллі, адаптацію здійснили Л. Бурлачук, Х. Рахубовська. З метою вивчення мотиваційних орієнтацій соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ використано методика ТОМ: опитувальник, призначений для вимірювання мотивів, які керують поведінкою в професійних умовах. Ця методика базується на теорії потреб Макклелланда і теорії Берліна; опитувальник спрямований на вимірювання трьох виявлених мотиваційних орієнтацій Макклелландом, а також здійснено окремий аспект потреби в успіху – орієнтація на новизну, розглянута в теорії Берліна. У ході оцінки особистісно-адаптивного критерію рівня підготовки соціальних працівників до створення доступного середовища використано наступні психодіагностичні методики: Методика «Емоційна самосвідомість» (О. Власова); Опитувальник емоційного інтелекту «ЕмІн» (Д. Люсіна). Результати дослідження базуються на позиції 200 студентів спеціальності «Соціальна робота» старших курсів. В ході проведення експериментального дослідження отримано результати, які вказують на різні рівні розвитку емоційного інтелекту майбутніх соціальних працівників в контексті готовності до створення доступного середовища в системі ОТГ. Також було визначено рівні емоційної самосвідомості майбутніх соціальних працівників (за методикою О. Власової) та емоційного інтелекту майбутніх соціальних працівників за методикою Д. Люсіна.

Ключові слова: соціальний працівник, мотиваційна орієнтація, емоційна самосвідомість, емоційний інтелект.

Zoriana UDYCH

Candidate of Pedagogical Sciences, Docent Department of Pedagogy and Management of Education, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 Maxyma Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46000

ORCID: 0000-0003-2124-2263

Liliia SHULHINA

Postgraduate Student of the Department of Social Work and Management of Social and Cultural Activity, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 Maxyma Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46000

ORCID: 0000-0002-6897-3277

To cite this article: Udych, Z., Shulhina, L. (2023). Monitorynhove doslidzhennia rivnia pidhotovky sotsialnoho pratsivnyka do stvorennia dostupnoho seredovyscha v systemi OTH [Monitoring study of the level of training of the social worker to create an accessible environment in the OTG system]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 125–131, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.18>

MONITORING STUDY OF THE LEVEL OF TRAINING OF THE SOCIAL WORKER TO CREATE AN ACCESSIBLE ENVIRONMENT IN THE OTG SYSTEM

The purpose of the article is to conduct a monitoring study of the level of training of a social worker to create an accessible environment in the system of OTG. It was determined that for the study of the motivational component of the social worker's readiness to create an accessible environment in the OTG system, we used the valid methodology of the TOM "Test of motivational orientations", developers: L. Borgioni, L. Petita, K. Barbaranelli, adaptation was carried out by L. Burlachuk, Kh. Rakhubovska. In order to study the motivational orientations of the social worker to create an accessible environment in the OTG system, the TOM method was used: a questionnaire designed to measure the motives that guide behavior in professional conditions. This technique is based on McClelland's theory of needs and Berlin's theory; the questionnaire is aimed at measuring the three motivational orientations identified by McClelland, as well as a separate aspect of the need for success - the orientation to novelty considered in Berlin's theory - was carried out. The following psychodiagnostic methods were used during the assessment of the personal-adaptive criterion of the level of training of social workers to create an accessible environment: "Emotional self-awareness" method (O. Vlasova); Questionnaire of emotional intelligence "EmIn" (D. Lucin). The results of the research are based on the position of 200 senior students majoring in Social Work. In the course of conducting an experimental study, results were obtained that indicate different levels of development of emotional intelligence of future social workers in the context of readiness to create an accessible environment in the OTG system. The levels of emotional self-awareness of future social workers (according to O. Vlasova's method) and emotional intelligence of future social workers according to D. Lyusin's method were also determined.

Key words: social worker, motivational orientation, emotional self-awareness, emotional intelligence.

Аналіз проблеми. У системі ОТГ важливу роль у формуванні готовності соціальних працівників до створення доступного середовища відіграють відповідні компоненти. Ці компоненти – це знання (пізнавальні, теоретичні, інформаційні) про об'єкт, щодо якого планується діяльність, та навички, що дозволяють якісно, успішно здійснювати професійну діяльність (практичні, оперативні). З огляду на те, підготовка соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ в умовах сьогодення є дуже важливою проблемою, вирішення якої зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці, які досліджували готовність соціальних працівників до створення доступного середовища в системах ОТГ, теоретично розглядали когнітивний компонент як визначальний намір, «плани досягнення чогось, бажання, припущення» (Демченко, 2016: 342) та здатність соціальних працівників розпізнавати й усвідомлювати доступне середовище як фактор, що визначає соціальні потреби, їх концептуальні ідеї, природу, ефективність (володіння необхідними «методами» вирішення завдань), що характеризують особистість «особливих» людей, знання, особливості професій-

ної діяльності, предметну роль доступного простору у створенні комфортного адаптаційного середовища кожної людини.

Змістовно-процесуальні критерії структури підготовки соціальних працівників для створення доступного середовища в системі ОТГ відображають здатність демонструвати сформовані в соціальній роботі компетенції, такі як адаптація, модифікація змісту, методи взаємодії, оцінка доступного середовища; планування та будівництво доступного середовища, проектування доступного середовища, організація спільної діяльності та спілкування між людьми з особливими потребами та рештою громади тощо (Мартинчук, 2019).

Проте, враховуючи дослідження науковців, слід відзначити, що ґрунтовного моніторингового дослідження потребують питання вивчення рівня підготовки соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ.

Мета дослідження. Метою статті є проведення моніторингового дослідження рівня підготовки соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісне наповнення структурних компонентів освіти можна пояснити аналізом сус-

пільної діяльності в умовах ОТГ, суб'єктно-функціональним аналізом позиціонування учасників створення доступного середовища в системі ОТГ. Для дослідження мотиваційного компонента готовності соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ нами використано валідну методику ТОМ «Тест мотиваційних орієнтацій», розробники: Л. Борджоні, Л. Петіта, К. Барбаранеллі, адаптацію здійснили Л. Бурлачук, Х. Рахубовська.

З метою вивчення мотиваційних орієнтацій соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ використано методику ТОМ: опитувальник, призначений для вимірювання мотивів, які керують поведінкою в професійних умовах. Ця методика базується на теорії потреб Макклелланда і теорії Берліна; опитувальник спрямований на вимірювання трьох виявлених мотиваційних орієнтацій Макклелландом, а також здійснено окремий аспект потреби в успіху – орієнтація на новизну, розглянуту в теорії Берліна.

Тест мотиваційної диспозиції призначений для виявлення тенденцій у мотиваційній сфері людини в професійних умовах за допомогою методу інтроспекції. Твердження, що містяться в тесті на мотиваційну орієнтацію, визначають, що людина прагне робити, роблячи вибір, чому віддає перевагу, що любить і як контролює свою поведінку. Вони згруповані в чотири шкали, які вимірюють: орієнтацію на досягнення; орієнтацію на новизну; орієнтацію на лідерство; орієнтація на відносини.

Формулювання твердження враховує індивідуальні відмінності в поведінці, тісно пов'язані з різними мотиваційними напрямками, про що свідчать літературні джерела. Автори методики розробили спеціальну шкалу соціальної бажаності, яка спрямована на контроль таких тенденцій. Цей опитувальник визначає мотиваційні орієнтації, оцінюючи риси особистості, а не здібності та навички.

У тестах, в яких опитування проводяться за допомогою рефлексії, респондент може представити себе у вигідному або несприятливому світлі, хоча і рідше, відповідаючи на твердження, які він описує. Особливо це стосується професійних ситуацій, коли здобувачі освіти можуть неусвідомлено намагатися завоювати серце співбесідника. У результаті респонденти можуть спотворювати свої відповіді, щоб пред-

ставити образ себе, який відповідає очікуванням інтерв'юера. Залежно від того, що цей респондент вважає прийнятним або неприйнятним у конкретній ситуації, профіль мотиваційно-орієнтаційного тесту може спотворюватися в різні боки. Твердження, пов'язані зі шкалами соціальної бажаності, дозволяють респондентам приписувати якості, які вважаються бажаними.

У ході оцінки особистісно-адаптивного критерію рівня підготовки соціальних працівників до створення доступного середовища використано наступні психодіагностичні методики: Методика «Емоційна самосвідомість» (О. Власова); Опитувальник емоційного інтелекту «ЕМІн» (Д. Люсін).

Методика «Емоційна самосвідомість» (О. Власової) призначена для дослідження емоційної самосвідомості та інтелекту та їх взаємозв'язку з соціальними поведінковими здібностями (Приймаченко, 2020). Методика складається із п'яти шкал та сумарного показника емоційного інтелекту. Кожна шкала передбачає закриті відповіді опитуваного (так «+» чи ні «-») на 10 запитань, за результатами яких виводиться її узагальнений показник.

Всього опитувальник методики містить 50 питань. Перша шкала – диференціація емоцій, діагностує, наскільки людині важко добре розуміти, що і за яких обставин вона відчуває, наприклад, відрізнити де радість, а де здивування коли її полонить вир емоцій. Наступна шкала – шкала вираження емоцій, показує як адекватно та повно людина вміє демонструвати власні почуття, наскільки відверто виражає себе. Результат за шкалою емпатії демонструє здатність особистості відчувати емоційний стан іншої людини, рівень її співчуття болі, суму або радості, які переживають інші. Шкала управління емоціями показує розвиток вміння опитуваного до управління і спрямування власних емоцій у необхідному, з огляду на вимоги ситуації, напрямку. Шкала прийняття відповідальності показує, наскільки людина усвідомлює свою відповідальність за власні переживання відносно того, чи буде вона здоровою, щасливою та благополучною. За кожною шкалою експериментатор отримує певні показники, а також вираховує суму за всіма шкалами, що виступає загальним показником рівня розвитку емоційної самосвідомості людини (або інтра-

особистісного емоційного інтелекту). Якісна оцінка показника здійснюється як інтеграція описів відповідних рівнів вираженості за окремими шкалами.

Опитувальник емоційного інтелекту «ЕмІн» (Д. Люсін) призначений для діагностики різних аспектів емоційного інтелекту. Опитувальник вимірює емоційний інтелект (ЕІ), який трактується як здатність до розуміння своїх і чужих емоцій і управління ними. У структурі ЕІ виділяється міжособистісний ЕІ (МЕІ) – розуміння емоцій інших людей і управління ними, внутрішньо особистісний ЕІ (ВЕІ) – розуміння власних емоцій і управління ними, здатність до розуміння своїх і чужих емоцій (ПЕ), здатність до управління своїми і чужими емоціями (УЕ).

Цей опитувальник базується на трактуванні емоційного інтелекту як здатності розуміти власні та чужі емоції та керувати ними. Здатність розуміти емоції означає: люди можуть розпізнавати емоції, тобто можна встановити факт емоційного переживання; емоції можна визначити (це означає, що можна визначити, що відчуває людина, і знайти це словесне вираження); можна зрозуміти, що викликало цю емоцію і до яких наслідків вона призведе.

Здатність до управління емоціями означає, що: людина може контролювати інтенсивність емоцій, переважно пригнічуючи надто сильні емоції; можна контролювати зовнішнє вираження емоцій; за потреби та за бажанням можна викликати ту чи іншу емоцію (Четвертик-Бурчак, 2015).

Як здатність розуміти, так і вміння керувати емоціями можуть бути спрямовані як на власні емоції, так і на емоції інших людей. Отже, тут доцільно говорити про внутрішньо особистісний та міжособистісний емоційний інтелект. Ці два варіанти передбачають актуалізацію різних когнітивних процесів і навичок, але, ймовірно, мають бути пов'язані один з одним.

Опитуваному надається така інструкція перед заповненням опитувальника: «Вам пропонується заповнити опитувальник, що складається з 46 тверджень. Читайте уважно кожне твердження і відзначте ту графу, яка найкраще відображає Вашу думку». Під час обробки опитуваний набирає різну кількість балів за кожною шкалою, які потім приводяться до п'яти значень: дуже низьке значення, низьке, середнє, високе, дуже високе. Для кожної шкали норми

значень різні, в цілому принцип їх побудови передбачає: дуже низькі значення відповідають 10% найнижчих балів; низькі значення потрапляють в діапазон від 11% до 30%; середні значення – від 31 до 70%; високі значення – від 71 до 90%; дуже високі значення – від 91 до 100% (Четвертик-Бурчак, 2015).

Опитувальник ЕмІн дозволяє зробити висновки за двома субшкалами, що вимірює різні аспекти міжособистісного емоційного інтелекту (МЕІ), і за трьома субшкалами, що вимірює різні аспекти внутрішньо особистісного емоційного інтелекту (ВЕІ). Значення за шкалами МЕІ і ВЕІ отримують шляхом простого підсумовування відповідних субшкал:

1. Міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ) включає в себе значення таких шкал:

1) шкала МП. Розуміння чужих емоцій. Здатність розуміти емоційний стан людини на основі зовнішніх проявів емоцій (міміка, жестикуляція, звучання голосу) та / або інтуїтивно; чуйність до внутрішніх станів інших людей;

2) шкала МУ. Управління чужими емоціями. Здатність викликати в інших людей ті чи інші емоції, знижувати інтенсивність небажаних емоцій.

2. Можливо, схильність до маніпулювання людьми. Внутрішньо особистісний емоційний інтелект (ВЕІ) включає в себе значення таких шкал:

1) шкала ВП. Розуміння своїх емоцій. Здатність до усвідомлення своїх емоцій: їх розпізнавання та ідентифікація, розуміння причин, здатність до вербального опису.

2) шкала ВУ. Управління своїми емоціями. Здатність і потреба управляти своїми емоціями, викликати і підтримувати бажані емоції і тримати під контролем небажані.

3) шкала ВЕ. Контроль експресії. Здатність контролювати зовнішні прояви своїх емоцій.

Можна також використовувати інтегральний показник загального емоційного інтелекту, оцінюючи таким чином загальну здатність опитуваного до розпізнавання емоцій (своїх та чужих) та управління ними (Комаринська)

У дослідженні взяли участь 200 студентів спеціальності «Соціальна робота» старших курсів: студенти 4 курсу першого (бакалаврського) рівня та здобувачі другого (магістерського) рівня. Всього було охоплено 160 студентів освітнього рівня «бакалавр» та 40 студентів освіт-

нього рівня «магістр» денної форми навчання. Усереднені дані загального профілю – отримані у результаті тестування показники ТОМ – представлені у табл. 1.

В ході проведення експериментального дослідження вдалося отримати результати, які свідчать про різні рівні розвитку емоційного інтелекту майбутніх соціальних працівників в контексті готовності до створення доступного середовища в системі ОТГ.

Провівши опитування учнів за методикою «Емоційна самосвідомість» (О. Власова), отримали наступні результати (табл. 2).

Як можна помітити з отриманих даних, у майбутніх соціальних працівників переважають показники високого і середнього рівня: диференціації емоцій (40% та 36% відповідно); вираження емоцій (по 35% відповідно). Більшість опитаних демонструють середній рівень управління емоціями (37%, а ще по 31% і 32% опитаних мають прояви низького і високого рівнів). Також серед опитуваних проявляються середній і низький рівень емпатії (38% та 37% відповідно), прийняття відповідальності за свої емоції (35% та 34% відповідно).

Як бачимо, показник емоційної самосвідомості у майбутніх соціальних працівників переважно знаходиться на середньому рівні (у 37%

опитуваних). Тільки 31% опитуваних мають високий рівень розвитку емоційної самосвідомості, яка характеризує опитуваного як людину з високою здатністю до розпізнавання емоцій (як своїх, так і оточуючих), здатного до свідомого вираження емоцій та контролю за їх впливом на інших людей, готового до прийняття відповідальності за власні емоції, до прояву емпатії у ставленні до оточуючих людей.

Також досить значною є група майбутніх соціальних працівників із низьким рівнем емоційної самосвідомості (32%). Ці опитувані переважно не здатні до диференціації емоцій оточуючих людей, вони не можуть адекватно виражати власні емоції, не здатні до управління емоціями та прийняття відповідальності за них, не можуть проявити емпатії у відносинах з оточуючими. Зазначені дані вказують на третину опитуваних майбутніх соціальних працівників, які мають низький рівень емоційної самосвідомості як характеристик емоційного інтелекту.

За даними методики Д. Люсіна визначено наступні прояви емоційного інтелекту опитуваних (табл. 3):

За даними табл. 3 зрозуміло, що переважна більшість опитуваних майбутніх соціальних працівників мають середній та низький рівні сформованості міжособистісного емоційного

Таблиця 1

Усереднені результати загального профілю мотиваційних орієнтацій за всіма шкалами для всієї вибірки респондентів

Шкала	Сирі бали	T-бали
Орієнтація на досягнення	75	47
Орієнтація на новизну	74	48
Орієнтація на лідерство	62	46
Орієнтація на стосунки	78	51
Соціальна бажаність	48	49

Таблиця 2

Рівні емоційної самосвідомості майбутніх соціальних працівників (за методикою О. Власової)

Рівні/Шкали	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
диференціація емоцій	40	36	24
вираження емоцій	35	35	30
емпатія	25	38	37
управління емоціями	31	37	32
прийняття відповідальності за свої емоції	31	35	34
показник емоційної самосвідомості (емоційний інтелект)	31	37	32

Таблиця 3

Рівні емоційного інтелекту майбутніх соціальних працівників за методикою Д. Люсіна

Рівні/Шкали	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Міжособистісний EI	30	40	30
Внутрішньо особистісний EI	36	36	28
Інтегральний показник загального емоційного інтелекту	34	36	30

інтелекту (40% та 30% відповідно). Ще 30% опитаних мають високий рівень його сформованості. Відзначимо, що міжособистісний емоційний інтелект передбачає розуміння чужих емоцій та управління чужими емоціями (схильність викликати в інших людей ті чи інші емоції, здатність до маніпулювання людьми). Відповідно високий рівень міжособистісного емоційного інтелекту характеризує опитаних із високою здатністю до розпізнавання та керування емоцій оточуючих, а низький – навпаки, нездатністю до розпізнавання емоцій інших людей та низьким рівнем здатності до управління проявами емоцій в оточуючих.

За проявами внутрішньо особистісного емоційного інтелекту – 36% респондентів мають середній рівень, ще 36% мають високий рівень, а 28% характеризуються низьким рівнем. Внутрішньо особистісний емоційний інтелект визначається на основі розуміння власних емоцій, управління своїми емоціями та контролю експресії (здатності до контролю зовнішніх проявів своїх емоцій).

Відповідно високий рівень внутрішньо особистісного емоційного інтелекту, виявлений у 36% опитаних, вказує на їх здатність до розуміння своїх емоцій, керування ними та контролювання їх зовнішніх проявів. Низький рівень внутрішньо особистісного емоційного інтелекту, що був діагностований у 28% майбутніх соціальних працівників, характеризує опитаних як не здатних до усвідомленого розпізнавання власних емоцій, не сформованих навичок контролю та керування ними.

За проявами інтегрального показника так само переважними є високий і середній рівні (34% та 36%, сумарно 70%), однак для 30%

опитаних властивий низький рівень. Близько третини опитуваних майбутніх соціальних працівників (30%) мають низький показник сформованості емоційного інтелекту, що проявляється у міжособистісній сфері відносин з оточуючими, так і в умінні розпізнавати свої та чужі емоції, управляти ними.

Високий рівень емоційного інтелекту також властивий для третини опитуваних майбутніх соціальних працівників (від 30% до 36% за різними показниками). Ці опитувані мають недостатньо сформовані показники як міжособистісного, так і внутрішньо особистісного емоційного інтелекту. Середній проявляється у переважній більшості опитуваних майбутніх соціальних працівників (від 36% до 40%), яким характерні недостатньо виражені показники емоційного інтелекту у міжособистісній сфері та у здатності розпізнавати емоції (власні та чужі), керувати ними та прогнозувати ймовірні наслідки їх прояву.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у статті проведено моніторингове дослідження рівня підготовки соціального працівника до створення доступного середовища в системі ОТГ. Результати дослідження базуються на позиції 200 студентів спеціальності «Соціальна робота» старших курсів. В ході проведення експериментального дослідження отримано результати, які вказують на різні рівні розвитку емоційного інтелекту майбутніх соціальних працівників в контексті готовності до створення доступного середовища в системі ОТГ. Також було визначено рівні емоційної самосвідомості майбутніх соціальних працівників (за методикою О. Власової) та емоційного інтелекту майбутніх соціальних працівників за методикою Д. Люсіна.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти: дис.... докт. пед. наук: 13.00.04; 13.00.03. Умань, 2016. 716 с.
2. Комаринська З. М. Особливості роботи соціального педагога в об'єднаній територіальній громаді. URL: <https://itta.info/osoblivosti-roboti-socialnogopedagoga-v-obyednaniy-teritorialnij-gromadi/>

3. Мартинчук О. В. Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: дис.... доктора пед. наук: 13.00.03. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Д. Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2019. 614 с.
4. Приймаченко О. М. Особливості емоційного інтелекту неповнолітніх засуджених чоловічої статі: автореф. дис.... канд. психол. наук: 19.00.06. Харків, 2020. 25 с.
5. Четверик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості: дис.... канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2015. 187 с.

REFERENCES:

1. Demchenko, I. I. (2016). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkluzyvnoi osvity: dys.... dokt. ped. nauk: 13.00.04; 13.00.03 [Theoretical and methodical principles of training future primary school teachers for professional activities in the conditions of inclusive education: diss... doc. ped. Sciences: 13.00.04; 13.00.03]. Uman, 2016. 716 p.
2. Komarynska, Z. M. Osoblyvosti roboty sotsialnoho pedahoha v obiednani terytorialnii hromadi [Peculiarities of the work of a social pedagogue in a united territorial community]. URL: <https://itta.info/osoblyvosti-roboti-socialnogopedagoga-v-obyednani-teritorialnij-gromadi/>
3. Martynchuk, O. V. (2019). Teoriia ta praktyka pidhotovky fakhivtsiv zi spetsialnoi osvity do profesiinoi diialnosti v inkluzyvnomu osvitnomu sere dovyyshchi: dys.... doktora ped. nauk: 13.00.03 [Theory and practice of training specialists in special education for professional activities in an inclusive educational environment: thesis... of the doctor of pedagogy. Sciences: 13.00.03]. Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni M. D. Yarmachenka Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, Kyiv, 2019. 614 p.
4. Pryimachenko, O. M. (2020). Osoblyvosti emotsiinoho intelektu nepovnoolitnikh zasudzhennykh cholovichoї stati: avtoref. dys.... kand. psykhol. nauk: 19.00.06 [Peculiarities of emotional intelligence of male juvenile convicts: author's abstract. thesis... candidate psychol. Sciences: 19.00.06]. Kharkiv, 2020. 25 p.
5. Chetveryk-Burchak, A. H. (2015). Mekhanizmy vplyvu emotsiinoho intelektu na uspihnist zhyttiediialnosti osobystosti: dys.... kand. psykhol. nauk: 19.00.01 [Mechanisms of influence of emotional intelligence on the success of life activities of an individual: diss... candidate. psychol. Sciences: 19.00.01]. Odesa, 2015. 187 p.